

عوامل مؤثر بر اثربخشی سازمان های مردم نهاد جوانان استان فارس

محمد رضا محمدجانی^۱

سید احمد رضا دستغیب^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۲/۱۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۴/۱۰

این پژوهش با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر اثربخشی سازمان های مردم نهاد (سمن) جوانان استان فارس به صورت میدانی و با روش پیمایشی زمینه یابی انجام شد. جامعه آماری آن، ۵۴ سمن فعال شهر شیراز بود. نمونه پژوهش ۲۷۳ نفر بود که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای از ۳۴ سازمان انتخاب شدند. برای اندازه گیری متغیرهای پژوهش، از پرسشنامه محقق ساخته با ۷۳ گویه استفاده شد. اعتبار و روایی پرسشنامه قابل قبول بود. داده ها با استفاده از آزمون های تی تک نمونه ای، رگرسیون چندگانه، آزمون تی مستقل، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل واریانس یک راهه تحلیل شد. یافته ها حاکی از آن بود که اثربخشی سمن ها کمی بیشتر از متوسط است. علاوه بر این، بین مؤلفه های سرمایه انسانی، اجتماعی، فرهنگی و عوامل ساختاری با اثربخشی سمن ها رابطه معنی داری وجود داشت. یافته های پژوهش حاضر اهمیت انواع سرمایه و عوامل ساختاری در اثربخشی سمن ها را مورد تأیید قرار می دهد.

واژگان کلیدی: سازمان های مردم نهاد، اثربخشی، جوانان، استان فارس و عوامل مؤثر

---

^۱ استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران
E-mail: Mohamadjaani@gmail.com

^۲ استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

مقدمه

سازمان های مردم نهاد (سمن ها) نقش مهمی در توسعه بین المللی پیدا کرده و به عامل مهمی برای رشد و پیشرفت جوامع تبدیل شده اند (پارک، لی و چو^۱، ۲۰۱۵). بنا به تعریف، سمن ها به سازمان هایی خصوصی، داوطلبانه و غیرانتفاعی اطلاق می شوند که اعضای آن مهارت، ابزار و انرژی خود را در جهت دستیابی به اهداف و آرمان های مشترک به کار می گیرند (راجا - یوسف، نورمن، عبدالرحیم و موحد یوسف^۲، ۲۰۱۶). هدف اصلی سازمان های مردم نهاد، تولید نوع خاصی از کالاهای عمومی است که موسسات خصوصی، فراهم کردن آن ها را خیلی غیر انتفاعی تلقی می کنند و دولت ها یا قادر به تهیه آن نیستند یا تمایلی به تهیه آن ندارند. بر خلاف موسسات تجاری، سمن ها نمی توانند بر مشوق های مالی برای ساماندهی به فعالیت های خود متکی شوند، بلکه باید بسیار بیشتر از یک موسسه تجاری بر مشارکت های داوطلبانه متکی باشند (ریورا-سانتو و روفین^۳، ۲۰۱۰). با این حال، ویژگی های انعطاف پذیری، نوآورانه و محلی بودن سمن ها، آن ها را قادر می سازد که نیازهای بومی یک بافت اجتماعی - فرهنگی خاص را مد نظر قرار دهند (پارک و همکاران، ۲۰۱۵).

فعالیت سمن ها در نقاط مختلف جهان، بسته به بافت فرهنگی، متفاوت است؛ به عنوان مثال، در جوامع غربی بیشتر به مسائل محیط زیست، زنان و حقوق بشر می پردازند، در حالی که در جوامع شرقی و خاورمیانه، بیشتر به مسائل و آسیب های اجتماعی پرداخته می شود (علی و حتا^۴، ۲۰۱۴). در ایران سابقه کارهای خیریه و غیردولتی هم از نظر اسلامی و هم از نظر ایرانی بودن بسیار طولانی است، اما در سال های اخیر و به دنبال رشد سازمان های مردم نهاد در دنیا، در ایران نیز این سازمان ها توسعه و رسمیت یافتند (طریقی و منصوریان، ۱۳۹۰). با این حال سمن ها از بدو پیدایش با مشکلات زیادی روبرو بوده اند. فقدان بسترهای حقوقی مناسب، عدم پذیرش سمن ها از جانب سازمان های دولتی، رویکرد و نگاه امنیتی به سمن ها، فقدان سندیکاها و اتحادیه هایی که مسائل و مشکلات سمن ها را پیگیری کند، ناتوانی سمن ها در جلب مشارکت های مردمی و فقدان حمایت رسانه ای از سمن ها، از جمله مشکلاتی است که سمن ها با آن مواجه هستند (پایگاه خبری جماران، ۱۳۹۷). این مشکلات موجب کاهش فعالیت، اثربخشی و در موارد حاد، غیر فعال شدن سمن ها می شود. علاوه بر این، تغییر ماهیت سمن ها و روی آوردن به فعالیت های

---

۱ - Park, Lee, & Cho

۲ - Raja-Yusof, Norman, Abdul-Rahman, & Mohd-Yusoff

۳ - Rivera-Santos, & Rufin

۴ - Ali & Hatta

انتفاعی در حوزه مربوطه نیز یکی دیگر از تبعات فقدان زیرساخت‌های حقوقی، اقتصادی و فرهنگی مناسب برای فعالیت سمن‌هاست که آن‌ها را از اهداف خود دور می‌کند و بر اثربخشی آن‌ها تأثیر منفی دارد، اما کمتر مورد توجه پژوهش‌ها و سیاست‌گذاران قرار گرفته است (مصاحبه با دبیران و بنیانگذاران سمن‌های فعال استان فارس، ۱۳۹۷). با وجود آن که اغلب سمن‌های تأسیس شده در سراسر کشور با مشکلات و چالش‌های مشابهی مواجه هستند، استان فارس به عنوان یکی از استان‌های پهناور کشور که سابقه و قدمتی دیرینه در عرصه فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی دارد، در زمینه مشارکت‌های مردمی نیز جزو استان‌های پیشرو بوده و بنابر گزارش مدیر کل امور اجتماعی استانداری فارس تا سال ۱۳۹۵، ۸۶۰ مجوز برای فعالیت سمن‌ها در این استان صادر شده است (خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۵). با این حال، بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد اغلب این سمن‌ها با مشکلات متعددی دست به گریبان هستند و تنها تعداد کمی از آن‌ها از کارآیی و اثربخشی مطلوب برخوردارند- در شهر شیراز تنها دسترسی به ۵۴ سمن میسر شد. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان اثربخشی سمن‌های استان فارس و عوامل مرتبط با آن انجام شد.

اثربخشی، یکی از مهمترین متغیرهای وابسته در پژوهش‌های سازمانی است. با این حال هنوز تعریف واضحی از این سازه ارائه نشده است (عیدی^۱، ۲۰۱۵). نخستین بار اتزیونی^۲ (۱۹۶۴) مطرح کرد که میزان دستیابی سازمان به اهدافش، نشانگر اثربخشی آن سازمان است (لکی، اشمیتز و سودلند^۳، ۲۰۱۲). یوچتمن و سی‌شور^۴ (۱۹۶۷) اثربخشی را توانایی سازمان برای به کارگیری محیط خود و جذب سرمایه^۵ تعریف کرده‌اند. لکی و همکاران (۲۰۱۲) با بررسی تعاریف قبلی، دریافته‌اند که اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد، عموماً به عنوان توانایی بسیج منابع و افکار عمومی برای تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاری‌های ملی و بین‌المللی تعریف شده است. از نظر مورای و تاسی^۶ (۱۹۹۴) اثربخشی، سازه‌ای اجتماعی است که در ذهن متولیان درونی و بیرونی سازمان قرار دارد و ناشی از تعامل، تصمیم‌گیری و توافق آن‌هاست. بر این اساس، اثربخشی باید در قالب مجموعه‌ای از قضاوت‌های متولیان مختلف درک شود، نه به عنوان یکی از ویژگی‌های واقعی سازمان (مورای و تاسی، ۱۹۹۴ به نقل از هرمان و رنز^۷، ۱۹۹۷).

---

۱ - Eydi

۲ - Etzioni

۳ - Lecy, Schmitz & Swedlund

۴ - Yuchtman and Seashore

۵ - fundraising

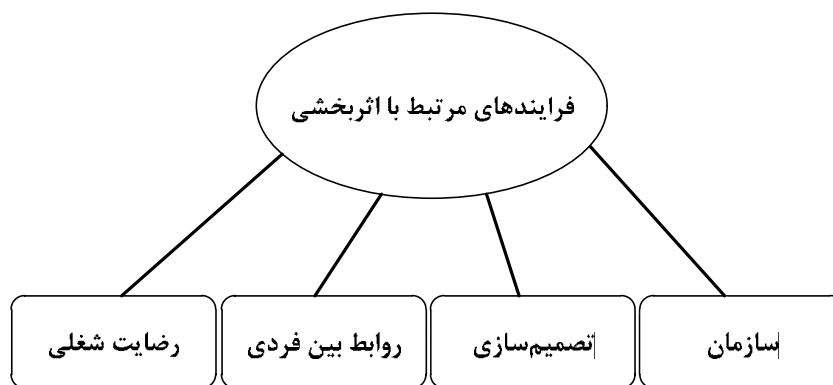
۶ - Murray, V., & Tassie

۷ - Herman, & Renz

به طور کلی، رویکردهای مختلف به اثربخشی را می‌توان تحت ۵ رویکرد کلی دسته‌بندی کرد: رویکرد دستیابی به هدف^۱ که در آن اثربخشی به میزانی اطلاق می‌شود که سازمان به اهداف خود دست یافته است. در رویکرد منابع سیستم^۲، اثربخشی به توانایی سازمان برای بهره‌گیری از محیط خود جهت دستیابی به منابع ارزشمند و نادر اطلاق می‌شود. در رویکرد فرایندهای درونی^۳، اثربخشی در قالب میزان توازن و کارایی محیط درونی سازمان بررسی می‌شود. در رویکرد مشارکت‌کنندگان راهبردی^۴، نقطه‌نظر اعضای کلیدی سازمان، در تعریف اثربخشی مدنظر قرار می‌گیرد. رویکرد ارزش‌های رقابتی، ارزش‌های سازمانی را جهت بررسی اثربخشی به کار می‌گیرد (عیدی، ۲۰۱۵). سرانجام در رویکرد ترکیبی، شاخص‌های اثربخشی با اتکا به دو رویکرد دستیابی به هدف و منابع سیستم استخراج می‌شوند (محمدقاسمی، ۱۳۹۳).

همانگونه که ملاحظه شد، مدل‌های متعددی از اثربخشی سازمانی وجود دارد که شیوه تعریف و اندازه‌گیری آن را تحت تأثیر قرار می‌دهند (شیوا و سوار^۵، ۲۰۱۰). از این رو، انتخاب مدل مناسبی از اثربخشی که بتواند تصویر قابل قبولی از اثربخشی سمن‌ها ارائه کند، حائز اهمیت است. در این پژوهش، مدل پیشنهادی چلادورای و هاگرتی^۶ (۱۹۹۱) انتخاب شده است. مزیت این مدل این است که در اصل برای سنجش اثربخشی سمن‌ها ارائه شده است. مطابق با این مدل که مبتنی بر رویکرد فرایندی است، چهار فرایند عمده‌ی مرتبط با سمن‌ها عبارت‌اند از: سازمان، تصمیم‌گیری، روابط بین فردی و رضایت شغلی. سازمان^۷، به ادراک کارکنان از شیوه‌ای که مسئولیت بین کارگزاران مختلف توزیع می‌شود و نیز به کارآمدی سیستم مدیریت اشاره دارد. تصمیم‌سازی^۸، شامل ادراک کارکنان از فرایند تصمیم‌گیری است. روابط بین فردی، به پویایی روابط بین فردی در بین کارکنان و نیز بین کارکنان و مدیران می‌پردازد. سرانجام رضایت شغلی، دربرگیرنده نگرش کارکنان نسبت به شغل است. در کل چنین به نظر می‌رسد که مدل چلادورای و هاگرتی اقتباس موفقیت‌آمیزی از رویکرد فرایندی است و می‌تواند برای سنجش اثربخشی سمن‌ها به کار رود (شیوا و سوار، ۲۰۱۰). شکل ۱ فرایندهای عمده مرتبط با اثربخشی را بر اساس مدل پیشنهادی چلادورای و هاگرتی (۱۹۹۱) نشان می‌دهد:

-
- ۱ - Goal Attainment Approach
  - ۲ - System Resource
  - ۳ - Internal Process
  - ۴ - Strategic Constituencies
  - ۵ - Shiva R Suar
  - ۶ - Chelladurai and Haggerty
  - ۷ - Organization
  - ۸ - Decision-making

شکل ۱: مدل پیشنهادی چلادورای و هاگرتی (۱۹۹۱) از اثربخشی سازمان های مردم‌نهاد

در پژوهش حاضر، پس از انجام مطالعه اکتشافی و مصاحبه بدون ساختار با تعدادی از اعضای فعال سمن‌های استان فارس، این مدل مناسب تشخیص داده شد و با اعمال تغییرات جزئی، جهت ارزیابی اثربخشی مورد استفاده قرار گرفت. بر این اساس، برای سنجش اثربخشی سمن‌ها، پنج بعد در نظر گرفته شد: رضایت از زیرساخت‌های موجود و حمایت‌های مالی (متناظر با بعد سازمان)، رضایت از قوانین و مقررات (متناظر با بعد تصمیم‌سازی)، رضایت از اعضا (متناظر با بعد روابط بین فردی) و میزان مشارکت (متناظر با بعد رضایت شغلی).

در بررسی عوامل مؤثر بر اثربخشی سازمان های مردم‌نهاد، ویلسون و موسیک^۱ (۱۹۹۷) فعالیت‌های داوطلبانه را نوعی فعالیت مولد در نظر گرفته‌اند که نیازمند سرمایه انسانی، اجتماعی و فرهنگی است. از دیدگاه بوردیو^۲ (۱۹۸۶) سرمایه، هر گونه خاستگاه و سرچشمه در عرصه اجتماعی است که در توانایی فرد برای بهره‌مندی از منافع خاصی که در این صحنه حاصل می‌گردد، واقع شود. منظور از سرمایه انسانی، منابعی است که از ویژگی‌های فردی شخص نشأت می‌گیرند. پژوهشگران، ویژگی‌هایی نظیر جنسیت، سن، تحصیلات، درآمد و نظایر آن را به عنوان نشانگرهای سرمایه انسانی در نظر گرفته و تأثیرات آن بر فعالیت‌های داوطلبانه را مورد بررسی قرار داده‌اند (گرینو و مک‌کوبی^۳، ۱۹۹۳؛ هادکینسون و ویتزمن^۴، ۱۹۹۲؛ گالاگر^۵، ۱۹۹۴). بر خلاف سرمایه انسانی که در خود فرد جای دارد، برخی از منابع در شبکه اجتماعی افراد نهفته‌اند و تنها زمانی قابل مشاهده هستند که روابط اجتماعی آن‌ها بررسی شوند (لین^۶،

۱ - Wilson, & Musick

۲ - Bourdieu

۳ - Greeno & Maccoby

۴ - Hodgkinson & Weitzman

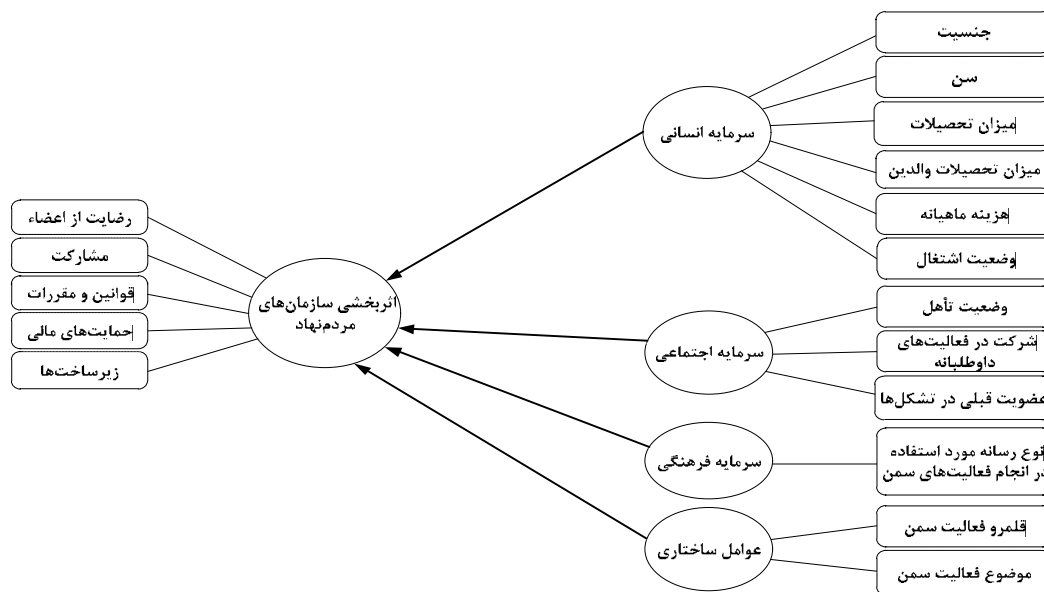
۵ - Gallagher

۶ - Lin

۱۹۹۵ به نقل از ویلسون و موسیک، ۱۹۹۷). این منابع که از آن به عنوان سرمایه اجتماعی یاد می‌شود، شامل مؤلفه‌هایی نظیر تعداد و میزان تعاملات اجتماعی و گستردگی و سازمان یافتگی آن است. سرمایه اجتماعی موجب تأمین برخی منابع نظیر اطلاعات، نیروی کار و اعتماد می‌شوند که توانایی فرد را برای انجام فعالیت‌های مولد (از جمله فعالیت‌های داوطلبانه) افزایش می‌دهند (اسمیت^۱، ۱۹۹۴). ویلسون و موسیک (۱۹۹۷) متغیرهای میزان تعاملات اجتماعی و تعداد فرزندان را به عنوان شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی در نظر گرفته‌اند، زیرا وجود فرزندان موجب می‌شود افراد در مقایسه با افراد مجرد یا فاقد فرزند، تعاملات اجتماعی بیشتری با عوامل اجتماعی داشته باشند. یکی دیگر از انواع سرمایه، سرمایه فرهنگی است که در برگیرنده کالاهای نمادین فرهنگی در تملک افراد (استونز، ۱۳۸۷: ۳۳۵) و باورها و ارزش‌های آنهاست (ویلسون و موسیک، ۱۹۹۷).

در این پژوهش، به منظور بررسی عوامل مؤثر بر اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد، متغیرهایی نظیر سن، جنسیت، میزان تحصیلات، میزان تحصیلات پدر و مادر، وضعیت اشتغال و میزان درآمد به عنوان سرمایه انسانی، وضعیت تأهل پاسخگویان، شرکت در فعالیت‌های عام‌المنفعه و عضویت قبلی در تشکلهای به عنوان سرمایه اجتماعی و میزان و نوع رسانه مورد استفاده در انجام فعالیت‌های سمن، به عنوان سرمایه فرهنگی پاسخگویان مد نظر قرار گرفت. علاوه بر انواع سرمایه، قلمرو فعالیت و موضوع فعالیت سمن‌ها به عنوان عوامل ساختاری در نظر گرفته شده و تأثیر آن بر اثربخشی سمن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. شکل ۲ مدل نظری پژوهش را نشان می‌دهد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۲: مدل نظری پژوهش

در ایران پژوهش‌های متعددی در مورد عملکرد سازمان‌های مردم‌نهاد انجام شده است. به عنوان مثال، محسنی، خوش‌فر، بابایی و ابراهیمی (۱۳۹۲) نشان داده‌اند که مؤثرترین عوامل در انگیزه مشارکت زنان به ترتیب رضایت از زندگی، عضویت اعضای خانواده در سمن‌ها، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی زنان، میزان مصرف رسانه‌ای، آگاهی سیاسی زنان، پایگاه اقتصادی و انسجام خانوادگی است. فرزانه ثابت (۱۳۸۹) نشان داد که سرمایه اجتماعی اعضا با عملکرد سمن‌ها رابطه مثبت دارد و متغیرهای سن و میزان تحصیلات، این رابطه را تعدیل می‌کند. قانع‌راد و حسینی (۱۳۸۴) نشان دادند که پایگاه اجتماعی - اقتصادی و تحصیلات جوانان با میزان مشارکت آنان در سمن‌ها رابطه مثبت و معنی‌داری دارد. جهانگیری و شکری‌زاده (۱۳۸۹) نشان دادند که بین وضعیت تأهل، قومیت، تحصیلات اعضا و تحصیلات همسران با عملکرد سازمان‌های غیردولتی رابطه معنی‌داری وجود ندارد، اما بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی ساختاری (برای نمونه: میزان مشارکت) و شناختی (برای نمونه: اعتماد اجتماعی) و عملکرد این سازمان‌ها رابطه وجود دارد. سرانجام معمارزاده و پاک‌طینت (۱۳۸۸) مهارت‌های مدیریتی تشکلات، امکانات مالی، برخورداری از شبکه‌های ارتباطی، توانایی تعامل سازنده با دولت‌ها و نهادها، نهادینه شدن جایگاه تشکلات در جامعه و مشارکت در سیاست‌گذاری‌های دولت را به عنوان عوامل مؤثر بر اثربخشی سمن‌ها شناسایی کرده‌اند.

فرضیه‌های پژوهش

پژوهش حاضر با هدف بررسی فرضیه‌های زیر انجام شد:

فرضیه اصلی

اثربخشی سمن‌های جوانان استان فارس به چه میزان است و چه عواملی بر این اثربخشی مؤثرند؟

فرضیه‌های فرعی

- بین سرمایه انسانی اعضا و اثربخشی سمن‌های جوانان استان فارس رابطه وجود دارد.
- بین سرمایه اجتماعی اعضا و اثربخشی سمن‌های جوانان استان فارس رابطه وجود دارد.
- بین سرمایه فرهنگی اعضا و اثربخشی سمن‌های جوانان استان فارس رابطه وجود دارد.
- بین ویژگی‌های ساختاری سمن‌های جوانان استان فارس و اثربخشی آن‌ها رابطه وجود دارد.

روش شناسی پژوهش

این پژوهش به صورت میدانی و با روش پیمایشی زمینه‌یابی انجام شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود. جامعه آماری، ۵۴ سازمان فعال غیر دولتی جوانان (سمن) شهر شیراز بود. نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقه‌ای انجام شد و واحد نمونه‌گیری، سازمان بود. با توجه به عدم همکاری بعضی سازمان‌ها، جابجایی محل استقرار و عدم حضور اعضا و با در نظر گرفتن موضوع فعالیت، ۳۴ سازمان جهت بررسی انتخاب شدند. از آنجا که حجم نمونه مورد نیاز بر اساس فرمول کوکران ۳۴۰ نفر بود، از لیست اسامی موجود در هر سازمان تعدادی از اعضا به صورت تصادفی انتخاب شدند (حداقل ۲ نفر و حداکثر ۱۲ نفر). در نهایت، ۲۷۳ پرسشنامه تکمیل شد.

برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز، از پرسشنامه محقق ساخته، پس از حصول اطمینان از روایی^۱ و اعتبار^۲ آن استفاده شد. تعداد کل گویه‌های پرسشنامه ۷۰ گویه بود که ۲۷ گویه آن جهت سنجش سرمایه‌های انسانی (نمونه: میزان تحصیلات)، اجتماعی (نمونه: آیا قبلاً در تشکل‌های گروهی عضو بوده‌اید؟)، فرهنگی (نمونه: از هر کدام از رسانه‌های زیر به چه میزان جهت انجام فعالیت‌های سمن و ارتباط با مسئولین و همکاران خود استفاده می‌کنید؟) و عوامل ساختاری (نمونه: موضوع فعالیت سمن شما چیست؟) مرتبط با اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد جوانان تهیه شده بود. برای سنجش ابعاد گوناگون اثربخشی نیز، ۴۳ گویه تهیه شد که جهت سنجش ابعاد رضایت از اعضا (۸ گویه؛ مسئولان سمن شما چقدر در دسترس هستند و به اعتراضات شما پاسخ می‌دهند؟)، میزان مشارکت (۱۰ گویه؛ نمونه: در سمن شما چقدر امکانات لازم

۱ - Validity

۲ - Reliability

برای ارتقای اخلاقی-علمی-هنری شما جوانان فراهم می‌شود؟)، قوانین و مقررات دولتی و اساسنامه‌ها (۱۶) گویه؛ نمونه: آیا دولت در امور و فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد دخالت می‌کند؟)، حمایت‌های مالی دولت (۳) گویه؛ نمونه: تشکل شما تا چه میزان از سوی دولت کمک مالی دریافت نموده است؟) و زیرساخت‌ها (۶) گویه؛ نمونه: زیرساخت‌های کشور را برای فعالیت سمن‌ها تا چه میزان مناسب می‌دانید؟) به کار گرفته شد.

روایی پرسشنامه با استفاده از روش محتوایی مورد بررسی قرار گرفت؛ بدین صورت که پرسشنامه در اختیار چند تن از استادان و صاحب‌نظران قرار گرفت و از آنان درخواست شد نظرات و اصلاحات خود را پیرامون آن اعلام کنند. نتیجه حاکی از آن بود که پس از انجام پاره‌ای اصلاحات، پرسشنامه تهیه شده، از کفایت لازم برای سنجش متغیرهای مورد نظر برخوردار است. برای بررسی اعتبار پرسشنامه، ضریب آلفای کرونباخ برای ابعاد مختلف اثربخشی سازمان‌های غیر دولتی محاسبه گردید. نتایج این تحلیل مطابق با جدول ۱ حاکی از آن بود که پرسشنامه و ابعاد آن از اعتبار قابل قبولی برخوردار است.

جدول ۱: ضرائب آلفای کرونباخ ابعاد پرسشنامه اثربخشی سمن‌ها

ابعاد	تعداد گویه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
رضایت اعضا	۸	۰/۸۱
مشارکت	۱۰	۰/۸۱
قوانین و مقررات	۱۶	۰/۷۲
حمایت‌های مالی	۳	۰/۶۳
زیر ساخت‌ها	۶	۰/۵۷
کل	۴۳	۰/۸۶

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، علاوه بر توصیف متغیرها در قالب میانگین و انحراف استاندارد، از آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای، رگرسیون چندگانه، آزمون تی مستقل، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

جدول ۲، فراوانی و درصد متغیرهای جمعیت‌شناختی پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۲: فراوانی و درصد متغیرهای جمعیت‌شناختی پژوهش

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
جنسیت	زن	۱۳۳	۴۹/۳
	مرد	۱۳۷	۵۰/۷
وضعیت تأهل	مجرد	۱۸۸	۶۹/۸۹
	متأهل	۷۴	۲۷/۵۱
	جدا شده بر اثر فوت یا طلاق	۷	۲/۶۰
میزان تحصیلات	زیر دیپلم	۱۶	۵/۹۵
	دیپلم	۴۸	۱۷/۸۴
	کاردانی	۳۰	۱۱/۱۵
	کارشناسی	۱۲۴	۴۶/۱۰
	کارشناسی ارشد و بالاتر	۵۱	۱۸/۹۶
وضعیت اشتغال	شاغل	۱۴۵	۵۴/۹۲
	بیکار	۱۱۹	۴۵/۰۸

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌گردد، ۵۱/۱۹ درصد پاسخگویان زن و ۴۸/۸۱ درصد مرد بوده‌اند. همچنین، ۶۹/۸۹ درصد پاسخگویان مجرد، ۲۷/۵۱ درصد، متأهل و ۲/۶ درصد جدا شده به دلیل فوت یا طلاق بوده‌اند. علاوه بر این، ۵۴/۹۲ درصد پاسخگویان شاغل و ۴۵/۰۸ درصد بیکار بوده‌اند. تحصیلات اکثر پاسخگویان ۶۵/۰۶ درصد در سطح کارشناسی و بالاتر بوده است. جدول ۳، فراوانی و درصد پاسخگویان را بر اساس محدوده فعالیت سمن آنان نشان می‌دهد.

جدول ۳: فراوانی و درصد پاسخگویان بر اساس محدوده فعالیت سمن آن‌ها

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
محدوده فعالیت سمن	شهری	۹۳	۳۴/۷۰
	استانی	۱۱۷	۴۳/۶۶
	ملی	۳۷	۱۳/۸۱
	بین‌المللی	۲۱	۷/۸۴
	کل	۲۶۸	۱۰۰

همان گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود، ۷۸/۳۶ درصد پاسخگویان، محدوده فعالیت سمن خود را شهری و استانی و بقیه ملی و بین‌المللی ذکر کرده‌اند. جدول ۴، میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش را به تفکیک جنسیت نشان می‌دهد.

جدول ۴: میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش به تفکیک جنسیت

ابعاد	مرد			زن			کل	
	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار
سن	۲۶/۲۱	۷/۰۲	۱۳۵	۲۷/۲۴	۶/۷۶	۱۳۱	۲۶/۷۱	۶/۹۰
هزینه در ماه (هزار تومان)	۸۲۱	۹۴۶	۱۰۹	۵۲۴/۸۴	۴۱۳	۹۸	۶۸۱	۷۵۶
رضایت اعضا	۳/۵۸	۰/۷۰	۱۲۳	۳/۶۶	۰/۶۷	۱۲۰	۳/۶۲	۰/۶۸
مشارکت	۳/۵۱	۰/۶۴	۱۲۶	۳/۴۳	۰/۶۴	۱۲۰	۳/۴۷	۰/۶۴
قوانین و مقررات	۲/۳۵	۰/۹۹	۱۲۸	۲/۱۹	۰/۹۲	۱۱۴	۲/۲۸	۰/۹۶
حمایت‌های مالی	۲/۹۸	۰/۶۷	۱۲۶	۲/۸۵	۰/۵۹	۱۱۷	۲/۹۲	۰/۶۴
زیرساخت‌ها	۳/۲۲	۰/۴۴	۱۰۱	۳/۱۳	۰/۳۹	۷۷	۳/۱۸	۰/۴۲
اثربخشی کلی	۳/۵۸	۰/۷۰	۱۲۳	۳/۶۶	۰/۶۷	۱۲۰	۳/۶۲	۰/۶۸

مطابق با نتایج موجود در جدول فوق، پاسخگویان در ابعاد رضایت اعضا، مشارکت اعضا و فراهم بودن زیرساخت‌ها، میانگین بالاتر و در ابعاد قوانین و مقررات و حمایت‌های مالی، میانگین کمتری کسب کرده‌اند.

بررسی سؤال اصلی پژوهش: میزان اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد

به منظور بررسی این که پاسخگویان در کدامیک از ابعاد اثربخشی میانگین بالاتر، پایین‌تر یا معادل با متوسط (عدد ۳ بیانگر نمره متوسط طیف لیکرت است) دارند، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج مطابق با جدول ۵ حاکی از آن بود که میزان کلی اثربخشی سمن‌ها، بیشتر از متوسط ارزیابی شده است. علاوه بر این، میانگین نمرات ابعاد رضایت، مشارکت و زیرساخت‌ها به طور معنی‌داری از متوسط بیشتر است، در حالی که میانگین ابعاد قوانین و مقررات و حمایت‌های مالی، به طور معنی‌داری از متوسط کمتر بود.

جدول ۵: آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای ارزیابی میزان اثربخشی سمن‌ها

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
رضایت اعضا	۳/۶۲	۰/۶۸	۱۴/۳۴	۲۴۵	۰/۰۰۰۱
مشارکت	۳/۴۷	۰/۶۴	۱۱/۶۹	۲۴۷	۰/۰۰۰۱
قوانین و مقررات (قوانین دولتی و اساسنامه‌ها)	۲/۲۷	۰/۹۶	-۱۱/۸۶	۲۴۴	۰/۰۰۰۱
حمایت‌های مالی	۲/۹۱	۰/۶۴	-۲/۱۹	۲۴۴	۰/۰۰۳
زیرساخت‌ها	۳/۱۸	۰/۴۱	۵/۸۷	۱۷۸	۰/۰۰۰۱
اثربخشی کلی	۳/۶۲	۰/۶۸	۱۴/۳۴	۲۴۵	۰/۰۰۰۱

فرضیه اول پژوهش: رابطه سرمایه انسانی و اثربخشی

به منظور بررسی رابطه سرمایه انسانی و اثربخشی از رگرسیون چندگانه استفاده شد؛ به این صورت که متغیرهای جنسیت (۱ زن و ۲ مرد)، سن، تحصیلات، وضعیت اشتغال (۱-بیکار ۲- شاغل)، میزان هزینه و تحصیلات پدر و تحصیلات مادر به عنوان متغیرهای پیش‌بین و میزان اثربخشی کلی سمن‌ها و ابعاد آن به عنوان متغیر ملاک وارد رگرسیون شدند. جدول ۶، نتایج تحلیل رگرسیون برای پیش‌بینی اثربخشی سمن‌ها بر اساس سرمایه انسانی پاسخگویان را نشان می‌دهد.

جدول ۶: رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی اثربخشی سمن‌ها بر اساس سرمایه انسانی پاسخگویان

متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیر استاندارد	ضریب استاندارد	همبستگی چندگانه	درصد تبیین	تی	سطح معنی‌داری
جنسیت	۰/۹۰	۰/۰۳	۰/۳۹	۰/۱۵	۰/۳۰	۰/۷۶
سن	-۰/۲۱	-۰/۰۸				
تحصیلات	۱/۳۷	۰/۰۹				
وضعیت اشتغال	-۳/۴۳	-۰/۱۰				
میزان هزینه	۰/۰۰۰۱	۰/۲۰				
تحصیلات پدر	۰/۶۱	۰/۰۴				
تحصیلات مادر	۳/۹۵	۰/۲۶				
					۰/۸۵	۰/۴۰
					-۰/۹۸	۰/۳۳
					۲/۰۵	۰/۰۴

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، از بین متغیرهای نشانگر سرمایه انسانی، تنها میزان تحصیلات مادر، پیش‌بین مثبت و معنی‌داری برای اثربخشی سمن‌ها بود. جدول ۷، نتایج تحلیل‌های رگرسیونی برای پیش‌بینی ابعاد اثربخشی سمن‌ها بر اساس سرمایه انسانی پاسخگویان را نشان می‌دهد.

جدول ۷: رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی ابعاد اثربخشی سمن‌ها بر اساس سرمایه انسانی پاسخگویان

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیر استاندارد	ضریب استاندارد	همبستگی چندگانه	درصد تبیین	تی	سطح معنی‌داری
رضایت اعضا	جنسیت	-۰/۵۰	-۰/۰۵	۰/۳۶	۰/۱۳	۱/۷۷	۰/۰۸
	سن	-۰/۱۹	-۰/۲۲				
	تحصیلات	۰/۸۰	۰/۱۶				
	وضعیت اشتغال	۱/۶۳	۰/۱۵				
	میزان هزینه	۰/۰۰۵	۰/۱۵				
	تحصیلات پدر	۰/۰۲	۰/۰۱				
	تحصیلات مادر	۰/۹۰	۰/۲۰				
مشارکت	جنسیت	۰/۷۰	۰/۰۶	۰/۳۱	۰/۱۰	۰/۸۰	۰/۴۲
	سن	-۰/۰۵	-۰/۰۶				
						۰/۰۵	۰/۹۶
						۲/۱۰	۰/۰۴
						-۰/۶۱	۰/۵۴

۰/۱۹	۱/۳۱			۰/۱۲	۰/۶۴	تحصیلات	
۰/۴۳	۰/۷۸			۰/۰۷	۰/۷۸	وضعیت اشتغال	
۰/۷۱	۰/۳۷			۰/۰۳	۰/۰۰	میزان هزینه	
۰/۲۶	-۱/۱۳			-۰/۱۲	-۰/۵۸	تحصیلات پدر	
۰/۰۰۰۱	۳/۷۳			۰/۳۹	۱/۹۶	تحصیلات مادر	
۰/۸۴	-۰/۲۰	۰/۱۲	۰/۳۵	-۰/۰۲	-۰/۲۵	جنسیت	قوانین و مقررات
۰/۲۶	-۱/۱۲			-۰/۱۳	-۰/۱۶	سن	
۰/۷۷	۰/۳۰			۰/۰۳	۰/۲۰	تحصیلات	
۰/۷۹	۰/۲۷			۰/۰۲	۰/۳۸	وضعیت اشتغال	
۰/۰۵	۲			۰/۱۸	۰/۰۰۰	میزان هزینه	
۰/۰۴	۲/۰۴			۰/۲۴	۱/۴۶	تحصیلات پدر	
۰/۶۰	۰/۵۳			۰/۰۶	۰/۴۰	تحصیلات مادر	
۰/۶۷	۰/۴۲	۰/۱۵	۰/۳۹	۰/۴۴	۰/۱۹	جنسیت	حمایت‌های مالی
۰/۰۹	۱/۷۱			۰/۰۵	۰/۰۸	سن	
۰/۰۰۵	-۲/۸۶			۰/۲۴	-۰/۷۰	تحصیلات	
۰/۰۲	-۲/۴۲			۰/۵۰	-۱/۲۱	وضعیت اشتغال	
۰/۰۶	۱/۹۳			۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	میزان هزینه	
۰/۷۹	۰/۲۷			۰/۲۶	۰/۰۷	تحصیلات پدر	
۰/۶۷	-۰/۴۲			۰/۲۶	-۰/۱۱	تحصیلات مادر	
۰/۵۴	-۰/۶۱	۰/۱۳	۰/۳۶	-۰/۰۵	-۰/۵۰	جنسیت	زیرساخت‌ها
۰/۰۴	-۲/۱۰			-۰/۲۲	-۰/۱۹	سن	
۰/۰۷	۱/۷۹			۰/۱۶	۰/۸۰	تحصیلات	
۰/۰۸	۱/۷۷			۰/۱۵	۱/۶۳	وضعیت اشتغال	
۰/۰۸	۱/۷۴			۰/۱۵	۰/۰۰۰	میزان هزینه	
۰/۹۶	۰/۰۵			۰/۰۱	۰/۰۲	تحصیلات پدر	
۰/۰۷	۱/۸۳			۰/۲۰	۰/۹۰	تحصیلات مادر	

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، جنسیت پاسخگویان پیش‌بین معنی‌داری برای ابعاد اثربخشی سمن‌ها نبود، اما سن پاسخگویان با ابعاد رضایت از اعضا و زیرساخت‌ها رابطه منفی معنی‌داری داشت. میزان تحصیلات پاسخگویان تنها با بعد حمایت‌های مالی رابطه‌ی منفی معنی‌داری داشت. وضعیت اشتغال پاسخگویان با حمایت‌های مالی رابطه منفی معنی‌داری داشت. به عبارت دیگر، افراد بیکار میزان حمایت‌های مالی را بیشتر ارزیابی کرده بودند. میزان هزینه پاسخگویان با بعد قوانین و مقررات رابطه مثبت

و معنی داری داشت. تحصیلات پدر با بعد قوانین و مقررات رابطه مثبت و معنی داری داشت. تحصیلات مادر با بعد مشارکت رابطه مثبت و معنی داری داشت. بنابراین فرضیه اول پژوهش مبنی بر وجود رابطه بین سرمایه انسانی و اثربخشی، به استثنای جنسیت پاسخگویان، در سایر موارد تأیید شد.

فرضیه دوم پژوهش: رابطه سرمایه اجتماعی و اثربخشی

به منظور بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و اثربخشی، ارتباط متغیرهای وضعیت تأهل، شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه و عضویت قبلی در تشکل‌ها با اثربخشی سمن‌های جوانان استان فارس مورد بررسی قرار گرفت. به منظور مقایسه پاسخگویان مجرد و متأهل از نظر ابعاد اثربخشی سمن‌ها، از آزمون تی برای نمونه‌های مستقل استفاده شد. نتایج این تحلیل‌ها مطابق با جدول ۸ حاکی از آن بود که بین پاسخگویان مجرد و متأهل از نظر ابعاد اثربخشی سمن‌ها تفاوت معنی داری وجود ندارد.

جدول ۸: آزمون تی مستقل برای مقایسه‌ی پاسخگویان مجرد و متأهل از نظر ابعاد اثربخشی سمن‌ها

متغیر	وضعیت تأهل	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معنی داری
رضایت اعضا	مجرد	۲۹/۳۳	۵/۲۴	۱/۶۹	۲۴۰	۰/۰۹
	متأهل	۲۸/۰۳	۵/۷۷			
مشارکت	مجرد	۳۴/۶۷	۶/۶۰	-۰/۱۸	۲۴۲	۰/۸۶
	متأهل	۳۴/۸۳	۵/۹۳			
قوانین و مقررات (قوانین دولتی و اساسنامه‌ها)	مجرد	۴۹/۴۹	۷/۶۴	۰/۶۱	۲۱۲	۰/۵۴
	متأهل	۴۸/۸۰	۷/۲۵			
حمایت‌های مالی	مجرد	۶/۹۱	۲/۸۹	۰/۶۰	۲۳۹	۰/۵۵
	متأهل	۶/۶۶	۲/۸۷			
زیرساخت‌ها	مجرد	۱۷/۵۰	۴/۰۲	۰/۱۸	۲۳۹	۰/۸۶
	متأهل	۱۷/۴۰	۳/۳۴			
اثربخشی کلی	مجرد	۱۳۷/۲۲	۱۸/۷۶	۰/۵۵	۱۷۳	۰/۵۸
	متأهل	۱۳۵/۶۱	۱۶/۰۵			

به منظور بررسی رابطه شرکت یا عدم شرکت در فعالیت‌های عام المنفعه با ابعاد اثربخشی سمن‌ها از آزمون تی مستقل استفاده شد. نتایج این تحلیل مطابق با جدول ۹ حاکی از آن بود که شرکت در فعالیت‌های عام المنفعه با ابعاد رضایت اعضا، مشارکت، قوانین و مقررات، حمایت‌های مالی و میزان کلی اثربخشی رابطه

داشت و پاسخگویی که در فعالیتهای عام المنفعه شرکت داشته‌اند، در ابعاد ذکر شده میانگین بالاتری کسب کرده‌اند.

جدول ۹: آزمون تی مستقل برای بررسی رابطه شرکت در فعالیتهای عام المنفعه با ابعاد اثربخشی سمن‌ها

متغیر	شرکت در فعالیتهای عام المنفعه	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معنی داری
رضایت اعضا	بلی	۳۰/۸۳	۴/۷۷	۷/۷۴	۲۴۱	۰/۰۰۰۱
	خیر	۲۵/۷۹	۴/۹۸			
مشارکت	بلی	۳۶/۰۲	۶/۲۹	۴/۰۵	۲۴۳	۰/۰۰۰۱
	خیر	۳۲/۶۷	۶/۰۹			
قوانین و مقررات (قوانین دولتی و اساسنامه‌ها)	بلی	۵۰/۳۵	۷/۷۰	۲/۶۶	۲۱۵	۰/۰۱
	خیر	۴۷/۵۸	۶/۷۸			
حمایت‌های مالی	بلی	۶/۲۸	۲/۶۱	-۴/۲۸	۲۳۹	۰/۰۰۰۱
	خیر	۷/۸۷	۳/۰۶			
زیرساخت‌ها	بلی	۱۷/۵۲	۳/۷۹	۰/۲۵	۲۳۹	۰/۸۰
	خیر	۱۷/۳۹	۳/۹۰			
اثربخشی کلی	بلی	۱۳۹/۸۸	۱۷/۵۶	۲/۸۳	۱۷۶	۰/۰۱
	خیر	۱۳۲/۲۸	۱۷/۳۴			

به منظور بررسی رابطه عضویت قبلی در تشکلهای و اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد، از رگرسیون چندگانه استفاده شد؛ بدین صورت که عضویت در هر یک از تشکلهای دانشجویی، صنفی، مذهبی و ورزشی (۰، خیر و ۱ بله) به عنوان متغیرهای پیش‌بین و اثربخشی و ابعاد آن به عنوان متغیر ملاک وارد تحلیل رگرسیون شدند. جدول ۱۰، نتایج تحلیل رگرسیون برای پیش‌بینی اثربخشی سمن‌ها بر اساس عضویت قبلی در تشکلهای را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰: رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی اثربخشی سمن‌ها بر اساس عضویت قبلی در تشکلهای

متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیر استاندارد	ضریب استاندارد	همبستگی چندگانه	درصد تبیین	تی	سطح معنی داری
دانشجویی	۵/۴۳	۲/۷۴	۰/۲۴	۰/۰۶	۱/۹۸	۰/۰۵
صنفی	۶/۲۲	۶/۴۴			۰/۹۷	۰/۳۴
مذهبی	۰/۹۱	۳/۳۷			۰/۲۷	۰/۷۹
ورزشی	۳/۹۳	۳/۷۱			۱/۰۶	۰/۲۹

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، عضویت قبلی در گروه‌های دانشجویی پیش‌بین مثبت و معنی‌داری برای اثربخشی سمن‌ها است. جدول ۱۱، رابطه عضویت قبلی در تشکل‌ها را با ابعاد اثربخشی نشان می‌دهد.

جدول ۱۱: رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی ابعاد اثربخشی سمن‌ها بر اساس عضویت قبلی در تشکل‌ها

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیر استاندارد	ضریب استاندارد	همبستگی چندگانه	درصد تبیین	تی	سطح معنی‌داری
رضایت اعضا	دانشجویی	۳	۰/۲۷	۰/۳۴	۰/۱۲	۴/۳۹	۰/۰۰۰۱
	صنفی	۱/۱۵	۰/۰۵			۰/۸۳	۰/۴۱
	مذهبی	۱/۳۸	۰/۱۰			۱/۶۴	۰/۱۰
	ورزشی	۱/۳۹	۰/۱۰			۱/۵۷	۰/۱۲
مشارکت	دانشجویی	۳/۶۱	۰/۲۷	۰/۳۴	۰/۱۲	۴/۴۹	۰/۰۰۰۱
	صنفی	۲/۰۴	۰/۰۸			۱/۲۵	۰/۲۱
	مذهبی	۰/۲۴	۰/۰۱			۰/۲۴	۰/۸۱
	ورزشی	۲/۲۷	۰/۱۴			۲/۲۳	۰/۰۳
قوانین و مقررات	دانشجویی	۱/۲۸	۰/۰۸	۰/۲۴	۰/۰۶	۱/۲۳	۰/۲۲
	صنفی	۳/۴۱	۰/۱۰			۱/۴۲	۰/۱۶
	مذهبی	۰/۶۶	۰/۰۴			۰/۵۳	۰/۶۰
	ورزشی	۳/۰۶	۰/۱۶			۲/۲۷	۰/۰۲
حمایت‌های مالی	دانشجویی	-۱/۲۶	-۰/۲۱	۰/۳۱	۰/۱۰	-۳/۴۳	۰/۰۰۱
	صنفی	۱/۵۳	۰/۱۳			۲/۰۷	۰/۰۴
	مذهبی	-۰/۷۸	-۰/۱۱			-۱/۷۳	۰/۰۹
	ورزشی	۰/۲۶	۰/۰۳			۰/۵۴	۰/۵۹
زیرساخت‌ها	دانشجویی	-۰/۸۳	-۰/۱۱	۰/۲۲	۰/۰۵	-۱/۶۶	۰/۱۰
	صنفی	۳/۲۵	۰/۱۹			۲/۹۸	۰/۰۰۳
	مذهبی	۰/۲۶	۰/۰۳			۰/۴۲	۰/۶۸
	ورزشی	۰/۱۳	۰/۰۱			۰/۲۰	۰/۸۴

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، عضویت در تشکل‌های دانشجویی، پیش‌بین مثبت و معنی‌داری برای ابعاد رضایت اعضا و مشارکت بوده و پیش‌بین منفی و معنی‌داری برای حمایت‌های مالی است. عضویت در تشکل‌های ورزشی، پیش‌بین مثبت و معنی‌داری برای بعد قوانین و مقررات است. عضویت در تشکل‌های صنفی، پیش‌بین مثبت و معنی‌داری برای بعد زیرساخت‌هاست. بنابراین فرضیه دوم

پژوهش پیرامون وضعیت تأهل تأیید نشد، اما در مورد شرکت در فعالیت‌های عام‌المنفعه و عضویت قبلی در تشکل‌ها تأیید شد.

فرضیه سوم پژوهش: رابطه سرمایه فرهنگی و اثربخشی

به منظور بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد، نوع رسانه مورد استفاده (مجلات، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و روزنامه) به عنوان متغیر پیش‌بین و اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان متغیر ملاک در تحلیل رگرسیون وارد شدند. جدول ۱۲، نتایج رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی اثربخشی سمن‌های جوانان استان فارس را بر اساس نوع رسانه مورد استفاده نشان می‌دهد.

جدول ۱۲: رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی اثربخشی سمن‌ها بر اساس نوع رسانه مورد استفاده

متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیر استاندارد	ضریب استاندارد	همبستگی چندگانه	درصد تبیین	تی	سطح معنی‌داری
مجلات	-۴/۸۵	-۰/۰۷	۰/۱۸	۰/۰۳	-	۰/۴۳
اینترنت	۳/۶۰	۰/۱۰				۰/۲۱
شبکه‌های اجتماعی	۰/۲۱	۰/۰۱				۰/۹۴
روزنامه	۹/۱۷	۰/۱۶				۰/۰۸

همان‌گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، نوع رسانه مورد استفاده، پیش‌بین معنی‌داری برای میزان کلی اثربخشی سمن‌های جوانان نبوده است. جدول ۱۳، نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای بررسی رابطه نوع رسانه مورد استفاده و ابعاد اثربخشی را نشان می‌دهد.

جدول ۱۳: رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی ابعاد اثربخشی سمن‌های جوانان استان فارس بر اساس نوع رسانه

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین	ضریب غیر استاندارد	ضریب استاندارد	همبستگی چندگانه	درصد تبیین	تی	سطح معنی‌داری
رضایت اعضا	مجلات	-۲/۰۷	-۰/۰۹	۰/۲۴	۰/۰۶	-	۰/۲۴
	اینترنت	۱/۶۷	۰/۱۵				۰/۰۲
	شبکه‌های اجتماعی	-۰/۲۰	-۰/۰۲				۰/۸۰
	روزنامه	۳/۰۷	۰/۱۷				۰/۰۳
مشارکت	مجلات	-۲/۰۵	-۰/۰۸	۰/۲۲	۰/۰۵	-	۰/۳۳
	اینترنت	۰/۸۱	۰/۰۶				۰/۳۳
	شبکه‌های اجتماعی	-۰/۵۸	-۰/۰۴				۰/۵۲
	روزنامه	۴/۴۹	۰/۲۱				۰/۰۱

۰/۵۰	-۰/۶۸	۰/۰۵	۰/۲۲	-۰/۰۶	-۱/۷۱	مجلات	قوانین و مقررات
۰/۰۲	۲/۳۹			۰/۱۷	۲/۵۳	ایترنت	
۰/۴۸	۰/۷۰			۰/۰۵	۰/۷۹	شبکه‌های اجتماعی	
۰/۲۳	۱/۲۲			۰/۱۰	۲/۴۳	روزنامه	
۰/۸۱	-۰/۲۵	۰/۰۴	۰/۲۰	-۰/۰۲	-۰/۲۳	مجلات	حمایت‌های مالی
۰/۲۵	-۱/۱۴			-۰/۰۸	-۰/۴۴	ایترنت	
۰/۶۸	۰/۴۱			۰/۰۳	۰/۱۷	شبکه‌های اجتماعی	
۰/۵۹	۰/۵۴			-۰/۱۱	-۱/۰۶	روزنامه	
۰/۷۲	۰/۳۶	۰/۰۱	۰/۱	۰/۰۳	۰/۴۷	مجلات	زیرساخت‌ها
۰/۳۷	-۰/۸۹			-۰/۰۶	-۰/۴۵	ایترنت	
۰/۶۸	-۰/۴۱			-۰/۰۳	-۰/۲۲	شبکه‌های اجتماعی	
۰/۹۴	۰/۰۷			۰/۰۱	۰/۰۷	روزنامه	

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، استفاده از اینترنت، پیش‌بین مثبت و معنی‌داری برای رضایت اعضا و قوانین و مقررات است. استفاده از روزنامه، پیش‌بین مثبت و معنی‌داری برای رضایت اعضا و مشارکت است. بنابراین رابطه بین سرمایه فرهنگی و اثربخشی در مورد استفاده از اینترنت و روزنامه تأیید و در سایر موارد تأیید نشد.

فرضیه چهارم پژوهش: رابطه عوامل ساختاری و اثربخشی

به منظور بررسی تأثیر محدوده جغرافیایی فعالیت سمن بر ابعاد اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد، از تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد؛ بدین صورت که محدوده جغرافیایی فعالیت سمن (شهرستانی، استانی، ملی و بین‌المللی) به عنوان متغیر مستقل و ابعاد اثربخشی به عنوان متغیر وابسته وارد تحلیل شدند. جدول ۱۴، میانگین و انحراف استاندارد اثربخشی سمن‌های جوانان استان فارس را بر اساس محدوده جغرافیایی فعالیت نشان می‌دهد.

جدول ۱۴: میانگین و انحراف استاندارد اثربخشی سمن‌ها بر اساس محدوده جغرافیایی فعالیت سمن‌ها

انحراف استاندارد	میانگین	محدوده فعالیت سمن
۱۸/۵۶	۱۳۲/۱۴	شهرستانی
۱۶/۴۶	۱۳۸/۷۷	استانی
۲۰/۵۹	۱۴۳/۴۳	ملی
۱۱/۴۸	۱۳۶/۵۶	بین‌المللی

کل	۱۳۷/۰۳	۱۷/۷۷
----	--------	-------

جدول ۱۵ نتایج تحلیل واریانس یک طرفه برای بررسی تأثیر محدوده جغرافیایی فعالیت سمن بر ابعاد اثربخشی را نشان می‌دهد.

جدول ۱۵: نتایج تحلیل واریانس یک طرفه برای بررسی تأثیر محدوده جغرافیایی فعالیت سمن بر ابعاد اثربخشی

ابعاد اثربخشی	منبع واریانس	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری
رضایت اعضا	بین گروهی	۱۶۵/۷۹	۳	۵۵/۲۶	۱/۸۷	۰/۱۳
	خطا	۷۰۱۹/۱۱	۲۳۸	۲۹/۴۹		
	کل	۷۱۸۴/۹۰	۲۴۱			
مشارکت	بین گروهی	۳۷۰/۳۹	۳	۱۲۳/۴۶	۳/۱۷	۰/۰۲
	خطا	۹۳۴۳/۵۹	۲۴۰	۳۸/۹۳		
	کل	۹۷۱۳/۹۸	۲۴۳			
قوانین و مقررات	بین گروهی	۶۲/۸۵	۳	۲۰/۹۵	۰/۳۷	۰/۷۷
	خطا	۱۱۸۵۴/۹۶	۲۱۰	۵۶/۴۵		
	کل	۱۱۹۱۷/۸۱	۲۱۳			
حمایت‌های مالی	بین گروهی	۱۹/۳۸	۳	۶/۴۶	۰/۷۷	۰/۵۱
	خطا	۱۹۹۶/۰۱	۲۳۸	۸/۳۹		
	کل	۲۰۱۵/۳۹	۲۴۱			
زیرساخت‌ها	بین گروهی	۲۹/۹۱	۳	۹/۹۷	۰/۶۷	۰/۵۷
	خطا	۳۵۲۲/۲۹	۲۳۷	۱۴/۸۶		
	کل	۳۵۵۲/۲۰	۲۴۰			
اثربخشی کلی	بین گروهی	۲۵۱۷/۱۴	۳	۸۳۹/۰۵	۲/۷۴	۰/۰۵
	خطا	۵۲۷۲۵/۷۲	۱۷۲	۳۰۶/۵۴		
	کل	۵۵۲۴۲/۸۶	۱۷۵			

همان گونه که در جدول فوق مشاهده می‌گردد، محدوده جغرافیایی فعالیت سمن تنها بر بعد مشارکت و میزان کلی اثربخشی تأثیر معنی‌داری داشته است. بر اساس جدول ۱۶ که میانگین بعد مشارکت را به تفکیک محدوده جغرافیایی فعالیت سمن نشان می‌دهد، سمن‌های ملی موجب بالاترین میزان مشارکت شده‌اند.

جدول ۱۶: میانگین و انحراف استاندارد میزان مشارکت بر اساس محدوده جغرافیایی فعالیت سمن‌ها

محدوده فعالیت سمن	میانگین	انحراف استاندارد
شهرستانی	۳۳/۳۳	۵/۷۹

استانی	۳۵/۴۵	۶/۳۴
ملی	۳۶/۸۵	۷/۱۲
بین المللی	۳۵/۰۰	۶/۰۲
کل	۳۴/۸۶	۶/۳۲

همچنین بر اساس جدول ۱۴ که میزان اثربخشی کلی را به تفکیک محدوده جغرافیایی فعالیت سمن نشان می‌دهد، سمن‌های ملی دارای بالاترین میزان اثربخشی بوده‌اند.

در ادامه به منظور بررسی رابطه موضوع فعالیت سمن پاسخگویان و میزان اثربخشی سمن‌ها، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج این تحلیل مطابق با جدول ۱۷ حاکی از آن بود که فعالیت در سمن‌های علمی با رضایت اعضا، مشارکت اعضا، رضایت از قوانین و مقررات و اثربخشی کلی، رابطه مثبت و با حمایت‌های مالی دولت رابطه منفی معنی‌داری داشت. فعالیت در سمن‌های فرهنگی با رضایت و مشارکت اعضا، رابطه مثبت و با حمایت‌های مالی، رابطه منفی معنی‌داری داشت. فعالیت در سمن‌های اجتماعی با رضایت اعضا، رابطه مثبت و با بعد زیرساخت‌ها، رابطه منفی معنی‌داری داشت. فعالیت در سمن‌های ورزشی با ابعاد رضایت اعضا، مشارکت اعضا، قوانین و مقررات و اثربخشی کلی، رابطه منفی معنی‌داری داشت. فعالیت در سمن‌های نیکوکاری و خیریه، با ابعاد مشارکت، قوانین و مقررات و اثربخشی کلی رابطه منفی و معنی‌داری داشت. فعالیت در سمن‌های بشردوستانه با حمایت‌های مالی، رابطه مثبت و معنی‌دار و فعالیت در سمن‌های مربوط به جوانان با حمایت‌های مالی رابطه منفی معنی‌داری داشت. فعالیت در سمن‌های مربوط به آسیب‌دیدگان اجتماعی با بعد زیرساخت‌ها، رابطه منفی معنی‌داری داشت. فعالیت در سمن‌های مربوط به بهداشت و درمان، با رضایت اعضا و فعالیت در سمن‌های مربوط به محیط زیست با رضایت و مشارکت اعضا رابطه مثبت و معنی‌داری داشت.

جدول ۱۷: ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه‌ی موضوع فعالیت سمن‌ها و اثربخشی آن‌ها

متغیرها	علمی	فرهنگی	اجتماعی	ورزشی	نیکوکاری و خیریه	بشردوستانه	جوانان	آسیب‌دیدگان اجتماعی	بهداشت و درمان	محیط زیست
رضایت اعضا	۰/۲۷**	۰/۲۵**	۰/۲۵**	-۰/۱۸**	-۰/۰۸	-۰/۰۱	۰/۰۹	۰/۰۱	۰/۱۷**	۰/۲۷**
مشارکت	۰/۳۰**	۰/۱۹**	۰/۱۱	-۰/۱۶**	-۰/۱۷**	۰/۰۰	-۰/۰۳	-۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۱۶**
قوانین و مقررات	۰/۲۴**	۰/۰۷	-۰/۰۳	-۰/۱۴*	-۰/۱۶*	۰/۰۰	۰/۱۰	-۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۱۵*
حمایت‌های مالی	-۰/۲۰**	-۰/۱۹**	-۰/۱۰	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۱۶*	-	-۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۰۱
زیرساخت‌ها	۰/۰۴	-۰/۱۳	-۰/۱۳*	۰/۰۸	-۰/۰۳	۰/۰۰	۰/۱۳*	-۰/۱۶*	۰/۰۰	۰/۰۷

۰/۱۱	۰/۰۴	-۰/۱۳	-۰/۰۵	-۰/۰۹	-۰/۲۳**	-۰/۱۷*	-۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۲۶**	اثربخشی (کل)
------	------	-------	-------	-------	---------	--------	-------	------	--------	--------------

بنابراین فرض وجود رابطه بین عوامل ساختاری و اثربخشی سازمان های مردم نهاد، مورد تأیید قرار گرفت.

بحث و نتیجه گیری

در پاسخ به سؤال اصلی که اثربخشی سمن های جوانان چقدر است، یافته ها حاکی از آن است که اثربخشی این سازمان ها کمی بالاتر از متوسط بوده است. در مورد میزان اثربخشی سازمان های مردم نهاد، یافته های پژوهش حاضر را می توان با پژوهش مرسر، خان، دولاتزمان و رید^۱ (۲۰۰۴) همسو دانست که نشان داده اند سمن های نواحی روستایی بنگلادش در انجام مأموریت های خود موفق بوده اند. با این حال، هرمان و رنز^۲ (۲۰۰۸) بر این باورند که اثربخشی سمن ها همیشه نسبی، چندبعدی و مرتبط با اثربخشی اعضا و به کارگیری شیوه های صحیح مدیریت است. علاوه بر این، سنجش اثربخشی سازمان های مردم نهاد به دلیل تنوع زیاد این سازمان ها و ارزش مدار بودن آن ها آسان نیست، زیرا رسیدن به توافق در مورد استانداردها و عناصری که می تواند همه انواع سمن ها را پوشش دهد، مشکل است (کلی و چپمن^۳، ۲۰۰۳). دیگر بررسی ها نشان داده اند که سمن ها در اجرای برنامه ها و پروژه ها اثربخش هستند، اما در حوزه هایی نظیر اصلاح شرایط اجتماعی و تدوین نقشه راه برای ماندگاری در دراز مدت، غیر اثربخش به شمار می آیند. بنابراین یافته های این پژوهش در مورد میزان اثربخشی سمن ها را می توان از یک طرف به ماهیت داوطلبانه سمن ها نسبت داد. از طرف دیگر، به کارگیری شیوه های صحیح مدیریت و خلاقیت و نوآوری اعضای سمن ها می تواند از دلایل احتمالی اثربخشی سمن ها باشد، زیرا سمن های مورد بررسی مربوط به جوانان هستند که بیشتر از تحصیلات بالایی نیز برخوردارند. با این حال مطالعات قبلی نشان می دهند که سمن ها به رغم افزایش و توسعه کمی و افزایش در میزان فعالیت ها، مشارکت بسیار اندکی در تصمیم گیری و اجرای برنامه های میان مدت توسعه داشته اند (سعیدی، ۱۳۸۲) و به دلیل کاستی های قانونی، سلطه و نظارت دولت بر آن ها افزایش یافته است (زارعی، ۱۳۸۱). از طرفی، در ارزیابی میزان اثربخشی سمن ها باید احتمال دیگری را نیز مد نظر قرار داد و آن اینکه سازمان های غیر اثربخش که امکان ماندگاری و فعالیت نداشته اند، از گردونه فعالیت خارج شده و بنابراین امکان نمونه گیری از آن ها میسر نبوده است. در مجموع، به رغم

۱ - Mercer, Khan, Daulatuzaman, & Reid

۲ - Herman, & Renz

۳ - Kelly, & Chapman

اینکه به نظر می‌رسد اثربخشی سمن‌ها بیشتر از متوسط است، اما این احتمال را هم باید مد نظر قرار داد که بنابر دلایل پیش گفته، میزان اثربخشی سمن‌ها، کمی بیشتر از میزان واقعی برآورد شده باشد.

بررسی فرضیه اول پژوهش در مورد رابطه بین سرمایه انسانی اعضا و اثربخشی سمن‌های جوانان فارس مؤید آن بود که از بین شاخص‌های این متغیر (جنسیت، سن، میزان تحصیلات، میزان تحصیلات والدین، هزینه ماهانه و وضعیت اشتغال)، تنها جنسیت با اثربخشی رابطه نداشت و سایر شاخص‌ها با اثربخشی رابطه معنی‌داری داشتند؛ به طوری که میزان هزینه، تحصیلات پدر و تحصیلات مادر رابطه مثبت و سن، میزان تحصیلات و اشتغال رابطه منفی معنی‌داری با اثربخشی سمن‌ها داشت.

در مورد نقش عوامل مربوط به سرمایه انسانی به نظر می‌رسد، متغیرهایی که با پایگاه اجتماعی-اقتصادی پاسخگویان ارتباط تنگاتنگ‌تری دارند (میزان هزینه، تحصیلات پدر، تحصیلات مادر و میزان تحصیلات) با اثربخشی سمن‌ها رابطه قویتری دارند. یافته‌های این بخش از پژوهش با پژوهش‌های انجام شده قبلی همسویی قابل ملاحظه‌ای دارند. به عنوان مثال، در تحقیق جهانگیری و شکری‌زاده (۱۳۸۹) نیز متغیرهای وضعیت تأهل، قومیت، تحصیلات اعضا و تحصیلات همسر، رابطه معنی‌داری با عملکرد سازمان‌های غیر دولتی زنان شهر شیراز نداشته است. از طرفی بر خلاف متغیرهای جمعیت‌شناختی، آن دسته از متغیرهای زمینه‌ای که با پایگاه اجتماعی اقتصادی افراد ارتباط نزدیکتری دارند- نظیر میزان تحصیلات فرد و والدین، وضعیت اشتغال، نوع شغل و نظایر آن- با اثربخشی سازمان‌های غیر دولتی مردم نهاد رابطه داشتند. در همین زمینه در پژوهش محسنی و همکاران (۱۳۹۲) میزان هزینه خانواده و منزلت شغلی، رابطه مثبت و میزان تحصیلات رابطه منفی معنی‌داری با انگیزه مشارکت در سازمان‌های مردم نهاد داشت. در پژوهش انجام شده توسط معمارزاده و پاک‌طینت (۱۳۸۸) امکانات مالی تشکل‌ها، یکی از عوامل مؤثر بر اثربخشی سمن‌ها معرفی شده است. علاوه بر این در پژوهش قانعی راد و حسینی (۱۳۸۴) معلوم گردید متغیرهایی نظیر تحصیلات، شغل و پایگاه اجتماعی اقتصادی، منجر به افزایش و اهمیت ارزش‌های فرامادی شده که خود سرمایه اجتماعی و میزان مشارکت در سازمان‌های غیر دولتی را افزایش می‌دهد. سرانجام یافته‌های این پژوهش در مورد وجود ارتباط بین مؤلفه‌های سرمایه انسانی و اثربخشی سمن‌ها را می‌توان همسو با پژوهش ویلسون و موسیک (۱۹۹۷) دانست که سرمایه انسانی را از عوامل تأثیرگذار بر فعالیت‌های داوطلبانه رسمی دانسته‌اند.

در مورد جنسیت، برخی از مطالعات حاکی از میزان بالاتر فعالیت‌های داوطلبانه در زنان (برای مثال، گرینو و مک‌کوبی^۱، ۱۹۹۳؛ دانیلر^۲، ۱۹۸۸ و هادکینسون و ویتزمن^۳، ۱۹۹۲) و برخی مطالعات حاکی از میزان بالاتر فعالیت‌های داوطلبانه در مردان (برای مثال، هایجه^۴، ۱۹۹۱) هستند. با این حال برخی مطالعات نیز مطرح کرده‌اند که تفاوت بین زن و مرد از نظر داوطلب بودن واقعی نیست و پس از کنترل موقعیت اجتماعی - اقتصادی، ناپدید می‌شوند (هرزگو، کاهن، مورگان، جکسون و آنتونوسی^۵، ۱۹۸۹؛ اسمیت^۶، ۱۹۹۴ و ساندین^۷، ۱۹۹۰). بنابراین فقدان رابطه بین جنسیت و اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد، با دسته سوم از پژوهش‌ها همسوست که تفاوت‌های جنسیتی در فعالیت‌های داوطلبانه را ناشی از تفاوت در موقعیت اجتماعی - اقتصادی تلقی می‌کنند.

ارتباط بین متغیرهای مربوط به سرمایه انسانی و اثربخشی سمن‌ها حداقل دو تبیین احتمالی می‌تواند داشته باشد. از یک طرف، مشارکت در سازمان‌های مردم‌نهاد و نگرش مثبت نسبت به آن، مستلزم رضای حداقلی نیازهای اساسی و دستیابی به میزانی نسبی از رفاه و نیز آگاهی و تحصیلات است تا اعضای جامعه از دغدغه‌های روزمره خود فراتر روند و با یکدیگر در شکل‌های داوطلبانه در راستای رشد و تعالی جامعه گام بردارند. در همین راستا ایمان و اسلام (۱۳۸۴) در بررسی اولویت‌ها و انتظارات جوانان شهر شیراز دریافته‌اند که مسائل و دغدغه‌های مهم جوانان، ابتدا مسائل اقتصادی و سپس مسائل سیاسی و امنیتی است. نویسندگان ادعا کرده‌اند که فرهنگ، اخلاق و هنر در شرایط اضطرار به دست فراموشی سپرده می‌شود.

از طرف دیگر و با در نظر گرفتن این مطلب که میزان تحصیلات مادر قویترین پیش‌بین اثربخشی سمن‌ها بود، می‌توان نقش شیوه‌های جامعه‌پذیری خانواده را در این زمینه تأثیرگذار دانست. والدین در خانواده، ارزش‌ها و نگرش‌های خود را از طریق بحث و گفتگو در منزل به فرزندانشان انتقال می‌دهند که نگرش آن‌ها را در مورد مسائل اجتماعی و فرهنگی شکل می‌دهد (گلایبی، حاجیلو، ۱۳۹۱). همچنین با افزایش میزان تحصیلات فرد و والدینش، انتظارات اجتماعی مثبت‌تر و خوش‌بینانه‌تر می‌شود که به نوبه خود می‌تواند اقدام به عمل را در آن‌ها ترغیب کند. علاوه بر این، جوانان تربیت یافته در چنین محیط‌هایی اعتماد

---

۱ - Greeno, & Maccoby

۲ - Daniels

۳ - Hodgkinson, & Weitzman

۴ - Hayghe

۵ - Herzog, Kahn, Morgan, Jackson, & Antonucci

۶ - Smith

۷ - Sundeen

به نفس و خویش‌شناسی بیشتری دارند که همین امر موجب می‌شود توان بیشتری جهت تغییر محیط پیرامون در خود و اطرافیان ببینند (ایمان و اسلام، ۱۳۸۴).

گفتنی است از بین متغیرهای مربوط به سرمایه انسانی، تحصیلات تنها موردی است که به نتایج متناقضی منجر شده است. در پژوهش حاضر با وجود آنکه میزان تحصیلات با رضایت اعضا رابطه مثبت داشت، با ابعاد حمایت‌های مالی و زیرساخت‌ها رابطه منفی داشت. در پژوهش‌های قبلی نیز به رغم اینکه در اغلب موارد بین میزان تحصیلات افراد و عملکرد آنان در سازمان‌های مردم‌نهاد رابطه وجود داشت، این رابطه در برخی موارد مثبت (فال سلیمان و حجی‌پور، ۱۳۹۰؛ ایمان و اسلام، ۱۳۸۴) و در برخی موارد منفی (رضادوست و عابدزاده، ۱۳۸۷) بود. این وضعیت می‌تواند ناشی از کارکردهای مختلف متغیر تحصیلات باشد. به عنوان مثال، افراد دارای تحصیلات بالاتر، در اغلب موارد از پایگاه اجتماعی اقتصادی و مهارت‌های بالاتری برخوردارند و عملکرد آنان در سازمان‌های مردم‌نهاد موفقیت‌آمیزتر است. از طرفی تحصیلات بالا، فرصت‌های شغلی و اجتماعی بیشتری در اختیار فرد قرار می‌دهد. بنابراین می‌تواند انگیزه افراد را برای فعالیت‌های داوطلبانه کاهش دهد. این احتمال نیز وجود دارد که افراد دارای تحصیلات بالاتر، به دلیل آشنایی بیشتر با سازمان‌های غیر دولتی، انتظارات بیشتری از سازمان دارند و در نتیجه وضع موجود را منفی‌تر و انتقادی‌تر ارزیابی می‌کنند. وجود ارتباط بین وضعیت اشتغال و ارزیابی منفی از حمایت‌های مالی نیز می‌تواند به طریق مشابه تبیین شود.

در مورد متغیر سن که با ابعاد رضایت از اعضا و وجود زیرساخت‌ها رابطه منفی و معنی‌داری داشت، گالاگر^۱ (۱۹۹۴) مطرح کرده است که سن افراد، یکی از نشانگرهای میزان تجربه‌ی کاری است. افراد جوان معمولاً به منظور کسب مهارت‌های شغلی و افراد مسن، به خاطر پیر کردن اوقات فراغت به فعالیت‌های داوطلبانه روی می‌آورند. مطالعات رابطه‌ی غیر خطی بین سن و میزان فعالیت‌های داوطلبانه را گزارش کرده‌اند (هایجه^۲، ۱۹۹۱). بنابراین وجود ارتباط منفی بین سن و رضایت از اعضا و زیرساخت‌ها را می‌توان از یک طرف به وجود فرصت‌های شغلی بیشتر برای افراد مسن‌تر و از طرف دیگر، به تجربیات و آگاهی آن‌ها از محدودیت‌ها نسبت داد.

بررسی فرضیه‌ی دوم پژوهش در خصوص رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی اعضا و اثربخشی سمن‌های جوانان فارس مؤید آن بود که از بین شاخص‌های این متغیر (وضعیت تأهل، شرکت در فعالیت‌های

۱ - Gallagher

۲ - Hayghe

عام‌المنفعه و عضویت قبلی در تشکل‌ها)، تنها وضعیت تأهل با اثربخشی رابطه نداشت. اما سایر شاخص‌ها با اثربخشی رابطه مثبت و معنی‌داری داشتند.

کولی معتقد است که کنش‌های فرد در زندگی روزمره، تحت تأثیر گروه‌هایی است که به آن‌ها تعلق دارد و این وابستگی گروهی است که نحوه واکنش فرد در مقابل مسائل اجتماعی و سیاسی را تعیین می‌کند. در حقیقت رفتار فرد در پاسخ به فشارها و انتظارات اجتماعی صورت می‌گیرد. به نظر هانتینگتون عضویت فرد در گروه‌ها و سازمان‌های اجتماعی مانند اتحادیه‌های شغلی و صنفی، گروه‌های مدافع، نظایر آن، احتمال مشارکت در فعالیت داوطلبانه و اجتماعی را بیشتر می‌کند (به نقل از گلابی و حاجیلو، ۱۳۹۱). می‌توان استدلال کرد هم مشارکت قبلی و هم مشارکت فعلی می‌تواند ناشی از نگرش‌های مثبت افراد نسبت به فعالیت‌های داوطلبانه و نیز تجربه و مهارت بیشتر در این زمینه باشد که در نهایت بر ارزیابی فرد از اثربخشی سازمان‌های غیر دولتی مردم نهاد تأثیر می‌گذارد.

بررسی فرضیه سوم پژوهش در خصوص رابطه‌ی بین سرمایه‌ی فرهنگی اعضاء و اثربخشی سمن‌های جوانان فارس مؤید آن بود که از بین شاخص‌های این متغیر (نوع رسانه‌ی مورد استفاده در انجام فعالیت‌های سمن)، تنها میزان استفاده از روزنامه و اینترنت با اثربخشی رابطه مثبت و معنی‌داری داشت. استفاده از اینترنت و روزنامه برای انجام فعالیت‌های داوطلبانه با اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد رابطه داشت. به عقیده‌ی گلابی و حاجیلو (۱۳۹۱) رسانه‌ها از عوامل مؤثر در شکل‌دهی نگرش افراد نسبت به مشارکت هستند. پژوهش راجا-یوسف و همکاران (۲۰۱۵) نیز حاکی از تأثیرات مثبت شبکه‌های اجتماعی در پیشبرد مأموریت سازمان‌های مردم‌نهاد مالزی بود. به نظر می‌رسد سازمان‌هایی که از اینترنت و روزنامه جهت انجام فعالیت‌های خود استفاده می‌کنند، در مقایسه با سازمان‌هایی که از ابزارهای غیر رسمی‌تر نظیر شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند، از ساختار تشکیلاتی مؤثرتری برخوردارند و بنابراین اثربخشی آن‌ها نیز بیشتر است. پژوهش‌های انجام شده (به عنوان مثال شیوا و سوار، ۲۰۱۰؛ هرمان و رنز، ۲۰۰۸) نشان می‌دهد که ساختار تشکیلاتی مؤثر و شیوه‌های صحیح انجام فعالیت‌ها بر اثربخشی سمن‌ها تأثیرگذارند. از طرف دیگر این احتمال را باید مد نظر قرار داد که نوع رسانه‌ی مورد استفاده تحت تأثیر متغیرهای مربوط به پایگاه اجتماعی اقتصادی قرار داشته و به نوبه‌ی خود اثربخشی سمن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

بررسی فرضیه‌ی چهارم پژوهش در خصوص رابطه‌ی بین عوامل ساختاری سمن‌ها و اثربخشی، مؤید آن بود که بین هر دو شاخص این متغیر (قلمرو فعالیت سمن و موضوع فعالیت سمن) و اثربخشی، رابطه معنی‌داری وجود دارد. بدین صورت که میزان اثربخشی سمن‌های ملی در مقایسه با سمن‌های شهرستانی و استانی بیشتر بود. همچنین موضوع فعالیت سمن‌ها از عوامل تأثیرگذار بر اثربخشی بود. بدین صورت که سمن‌هایی با موضوع فعالیت، علمی، فرهنگی، محیط زیستی و عمرانی، اثربخشی بیشتر و سمن‌هایی که موضوع فعالیت آن‌ها ورزشی، نیکوکاری، خیریه و حمایتی بود، اثربخشی کمتری داشتند.

هر چند در این زمینه شواهدی مشاهده نگردید اما این احتمال وجود دارد که سمن‌هایی که در سطح ملی عزم مشارکت را برانگیخته‌اند، مأموریت و هدف روشن و با اهمیت‌تری دارند، از ساختار تشکیلاتی منسجم‌تری برخوردار هستند، افراد فعال در این سمن‌ها، از تخصص و تجربه‌ی بالاتری برخوردارند و فعالیت در آن‌ها به کسب تجارب مفیدتری منجر می‌شود. از طرفی این سمن‌ها ارتباطات گسترده‌تری را موجب شده و به منابع انسانی و مالی متعددی دسترسی دارند. بنابراین میزان مشارکت و اثربخشی این سمن‌ها بیشتر است. مورد دیگری که با ابعاد اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد ارتباط تنگاتنگ داشت، موضوع فعالیت سمن‌ها بود. به این ترتیب که فعالیت‌های علمی، فرهنگی، محیط زیستی و عمرانی با ابعاد اثربخشی رابطه‌ی مثبت داشت؛ در حالیکه سمن‌هایی که موضوع فعالیت آن‌ها ورزشی، نیکوکاری، خیریه و حمایتی بود، با اثربخشی سمن‌ها رابطه‌ی منفی داشتند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند در کشورها و فرهنگ‌های مختلف، سمن‌ها بر موضوعات متفاوتی متمرکز هستند. سمن‌ها در جوامع غربی، بیشتر به مسائل محیط زیست، زنان و حقوق بشر می‌پردازند؛ در حالیکه در جوامع شرقی و خاورمیانه، بیشتر به آسیب‌های اجتماعی پرداخته می‌شود (علی و حتا، ۲۰۱۴؛ مرسر و همکاران، ۲۰۰۴). به نظر می‌رسد الگوی حاکم بر سمن‌های استان فارس همخوانی کمتری با سمن‌های کشورهای شرقی و خاورمیانه دارد و بیشتر با الگوهای حاکم در جوامع غربی همسو است که می‌تواند ناشی از وضعیت اجتماعی اقتصادی و فرهنگی بهتر ایران در مقایسه با کشورهای کم‌برخوردار منطقه باشد. علاوه بر این می‌توان استدلال کرد که میزان تجارب کسب شده در یک سمن، بستگی خیلی زیادی به موضوع سمن دارد. در ثانی موضوع فعالیت سمن می‌تواند میزان جلب مشارکت‌های اجتماعی و حمایت‌های مردمی را تحت تأثیر قرار دهد. ثالثاً میزان حمایت سازمان‌ها و نهادهای رسمی و دولتی با توجه به میزان حساسیت و توجه به موضوع فعالیت سمن متفاوت است. بر اساس یافته‌ها، به نظر می‌رسد سمن‌هایی که موضوع فعالیت آن‌ها علمی، فرهنگی، محیط

زیستی و عمرانی هستند، تجارب و نگرش‌های مثبت بیشتری در اعضاء برمی‌انگیزند که به نوبه‌ی خود بر میزان مشارکت و رضایت تأثیر می‌گذارند. این در حالیست که سمن‌هایی که موضوع فعالیت آن‌ها نیکوکاری، خیریه و آسیب دیدگان اجتماعی است، تجارب مثبت و ارضاء کننده‌ی کمتری برای اعضاء فراهم می‌کنند و اقبال اجتماعی و حمایت دولتی کمتری را در پی دارند. از طرفی مشاهده‌ی واقعیات ناگوار زندگی اجتماعی در اینگونه سمن‌ها ممکن است موجب تجارب عاطفی منفی در پاسخگویان شود و به همین دلیل میزان رضایت آنان را در ابعادی نظیر رضایت از حمایت مالی دولت کاهش دهد. در مورد سازمان‌هایی که زمینه‌ی فعالیت آن‌ها ورزش بوده است، این احتمال وجود دارد که با توجه به رغبت گسترده‌ی اجتماعی به فعالیت‌های ورزشی و توجه کافی دولت و رسانه‌ها به این موضوع، فعالیت سازمان‌های داوطلبانه در این زمینه توجه و اقبال اجتماعی چندانی بر نمی‌انگیزد.

بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی جهت استفاده‌ی پژوهشگران و مسئولان امر ارائه می‌گردد: پاسخگویان در بعد قوانین و مقررات (قوانین دولتی و اساسنامه‌ها) کمترین میزان رضایت را ابراز کرده‌اند. بنابراین به نظر می‌رسد قوانین و مقررات موجود در برخی موارد موجب ایجاد مشکلاتی در ارتباط بین سمن‌ها و سازمان شده است که پیشنهاد می‌شود در این زمینه آسیب‌شناسی صورت گرفته و مشکلات موجود بررسی و مرتفع شود.

با توجه به اینکه انتظار می‌رود متغیرهای مربوط به پایگاه اجتماعی اقتصادی از طریق برخی متغیرهای میانجی نظیر افزایش خوش‌بینی، اعتماد به نفس و هسته‌ی کنترل، بر اثربخشی سمن‌ها تأثیر بگذارند، پژوهشگران آتی می‌توانند نقش واسطه‌ای اینگونه متغیرها را در رابطه‌ی بین عوامل جمعیت‌شناختی و اثربخشی سمن‌ها مورد بررسی قرار دهند تا سازوکار تأثیرگذاری این متغیرها بر اثربخشی سمن‌ها روشن شود.

میزان رضایت از حمایت‌های مالی دولت در سطح نسبتاً پایینی بود. در این زمینه لازم است روش‌های تأمین منابع مالی سمن‌ها مورد بررسی قرار گیرد و آموزش‌های لازم در زمینه‌ی چگونگی فراهم کردن منابع مالی صورت گیرد. همچنین می‌توان در بدو تأسیس یک سمن، چگونگی تأمین منابع مالی را در آن مورد بررسی قرار داد تا پس از صرف وقت و هزینه کمبود منابع مالی موجب غیر فعال شدن سمن‌ها نشود.

از آنجا که فعالیت قبلی در تشکل‌های دانشجویی با اثربخشی سازمان‌های مردم‌نهاد رابطه‌ی مثبت داشت، پیشنهاد می‌شود در دانشگاه‌ها، زمینه‌ی آشنایی دانشجویان با سازمان‌های مردم‌نهاد جوانان فراهم شود و

آموزش‌های نظری و عملی لازم در زمینه‌ی تشکیل سازمان‌های داوطلبانه ارائه شود. همچنین بررسی نقش کارگزاران جامعه‌پذیری (خانواده، همسالان، مدرسه) در شکل‌گیری نگرش نسبت به فعالیت‌های داوطلبانه می‌تواند موضوع پژوهشی مناسبی باشد.

بررسی رابطه‌ی پایگاه اجتماعی-اقتصادی افراد با نگرش آن‌ها نسبت به تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد و بررسی نیازها و چالش‌های سازمان‌های مردم‌نهاد مرتبط با مشکلات و آسیب‌های اجتماعی از دیگر موضوعاتی است که می‌تواند مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد.

یکی از محدودیت‌های عمده‌ی این پژوهش، جابجایی جغرافیایی سمن‌ها بعد از ثبت بود؛ بنابراین گردآوری نمونه و دسترسی به اعضای سمن‌ها مشکل و در مواردی ناممکن بود. محدودیت دیگر، کمبود تحقیقات پیشین در زمینه‌ی متغیرهای مورد بررسی بود که بحث و نتیجه‌گیری از یافته‌ها و تفسیر آن‌ها را با مشکل مواجه می‌ساخت.

منابع

- استونز، راب. (۱۳۸۷). متفکران بزرگ جامعه‌شناسی. مهرداد میردامادی. نشر مرکز
- ایمان، محمدتقی و اسلام، علی‌رضا. (۱۳۸۴). «بررسی عوامل اقتصادی-اجتماعی مؤثر بر انتظارات اجتماعی جوانان (مورد مطالعه: شهر شیراز)». مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی. ۲، صص. ۹۹-۱۲۴.
- پایگاه خبری جماران. (۱۳۹۷). گزارش اختتامیه اولین مجمع ملی سازمان های مردم‌نهاد شیراز.
- جهانگیری، جهانگیر و شکری زاده، طاهره. (۱۳۸۹). «بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر عملکرد سازمان های غیر دولتی ازدید اعضا در شهر شیراز». فصلنامه زن و جامعه. ۳، ۱۰۹-۱۲۴.
- خبرگزاری ایسنا. (۱۳۹۵). گردهمایی سازمان های مردم نهاد فارس برگزار شد / فعالیت ۶۴۵ سمن در استان فارس.
- رضادوست، کریم و عابدزاده، حمید. (۱۳۸۷). «بررسی عوامل مؤثر در مشارکت اجتماعی شهروندان جامعه شهری ایلام». فرهنگ ایلام. ۲۰-۲۱، صص. ۲۳۷-۲۴۲.
- زارعی، ایوب. (۱۳۸۱). «لزوم تدوین قانون جامع ناظر بر فعالیت سازمان های غیر دولتی». مجلس و راهبرد. ۳۶، صص. ۳۴۱-۳۵۲.
- سعیدی، محمدرضا. (۱۳۸۲). «مشارکت سازمان های غیر دولتی در برنامه‌های میان مدت توسعه در ایران». نامه پژوهش فرهنگی. ۶، صص. ۱۲۹-۱۵۰.
- طریقی، محمدامین و منصوریان، ناصرعلی. (۱۳۹۰). «وزارت علوم، تحقیقات و فناوری». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- فال‌سلیمان، محمود و حجتی‌پور، محمد. (۱۳۹۰). «واکاوی میزان پایداری سازمان های مردم‌نهاد در مناطق روستایی؛ تجربیات پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی». نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی. ۲۰ (۲۳)، صص. ۱۰۷-۱۲۷.

- فرزانه‌ثابت، سجاد. (۱۳۸۹). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با عملکرد سازمان های مردم نهاد سازمان ملی جوانان». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.
- قانع‌راد، محمد امین؛ و حسینی، فریده. (۱۳۸۴). «ارزش‌ها، شبکه روابط و مشارکت در سازمان های غیر دولتی (مطالعه تجربی در بین جوامع تهران)». مجله جامعه شناسی ایران. ۶(۳)، ۹۷-۱۲۳.
- محسنی، رضاعلی؛ خوش‌فر، غلامرضا؛ بابایی، قربان‌علی و ابراهیمی، میترا. (۱۳۹۲). «بررسی عامل های مؤثر بر انگیزه مشارکت زنان در سازمان های مردم نهاد». فصلنامه زن و جامعه. دوره ۴، شماره ۱۴، تابستان ۱۳۹۲، صفحه ۱۶۷-۱۹۰.
- محمدقاسمی، غلامرضا. (۱۳۹۳). «بررسی رابطه بین چابکی سازمانی و فراموشی سازمانی با اثربخشی سازمانی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- معمارزاده، غلامرضا و پاک طینت، اقبال. (۱۳۸۸). «شناسایی عوامل مؤثر بر اثر بخشی سازمان های غیر دولتی جوانان ایران و ارائه یک الگو جهت اثر بخشی آنها». مجله پژوهش های مدیریت. ۸۱، ۸۷-۱۱۲.
- موحد، علی؛ فیروزی، محمدعلی؛ زارعی، رضا و ظفری، مسعود. (۱۳۹۲). «نقش سازمان های مردم نهاد برای مشارکت در بازسازی بافت های فرسوده؛ نمونه موردی: بافت فرسوده بخش مرکزی شهر اهواز». نشریه جغرافیا. دوره ۱۱، شماره ۳۶، ۷۹-۹۸.
- Ali, I., & Hatta, Z. A. (۲۰۱۴). “Zakat as a poverty reduction mechanism among the Muslim community: case study of Bangladesh, Malaysia, and Indonesia”. *Asian Social Work and Policy Review*, ۱(۱), ۵۹-۷۰.
- Bourdieu, P. (۱۹۸۶). “The Forms of Capital”. In J. Richardson (ed.). *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*. New York: Greenwood Press
- Chelladurai, P., & Haggerty, T. R. (۱۹۹۱). “Measures of organizational effectiveness of Canadian national sport organizations”. *Canadian journal of sport sciences*, ۱۶(۲), ۱۲۶-۱۳۳.
- Daniels, A. K. (۱۹۸۸). *Invisible careers: Women civic leaders from the volunteer world*. University of Chicago Press
- Eydi, H. (۲۰۱۵). “Organizational effectiveness models: Review and apply in non-profit sporting organizations”. *American Journal of Economics, Finance and Management*, ۱(۵), ۴۶۷-۴۶۰.

- Gallagher, S. K. (۱۹۹۴). **“Doing their share: Comparing patterns of help given by older and younger adults”**. Journal of Marriage and the Family, ۵۶۷-۵۷۸.
- Greeno, C. G., & Maccoby, E. E. (۱۹۸۶). **“How Different Is the” Different Voice”?. Signs”**. Journal of Women in Culture and Society, ۱۱(۲), ۳۱۰-۳۱۶.
- Hayghe, H. V. (۱۹۹۱). **“Volunteers in the US: Who donates the time”**. Monthly Lab. Review., ۱۱۴, ۱۷.
- Herman, R. D., & Renz, D. O. (۲۰۰۸). **“Advancing nonprofit organizational effectiveness research and theory: Nine theses”**. Nonprofit Management and Leadership, ۱۸(۴), ۳۹۹-۴۱۵.
- Herzog, A. R., Kahn, R. L., Morgan, J. N., Jackson, J. S., & Antonucci, T. C. (۱۹۸۹). **“Age differences in productive activities”**. Journal of Gerontology, ۴۴(۴), S۱۲۹-S۱۳۸.
- Hodgkinson, V. A., & Weitzman, M. S. (۱۹۹۰). **Giving and volunteering in the United States**. Washington, D.C., Independent Sector
- Kelly, L., & Chapman, R. (۲۰۰۳). **“A Process to Define and Enhance NGO Effectiveness”**. Australian Project Manager, ۲۳(۲), ۱-۹.
- Lecy, J. D., Schmitz, H. P., & Swedlund, H. (۲۰۱۲). **“Non-governmental and not-for-profit organizational effectiveness: A modern synthesis”**. Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, ۲۳(۲), ۴۳۴-۴۵۷.
- Mercer, A., Khan, M. H., Daulatuzzaman, M., & Reid, J. (۲۰۰۴). **“Effectiveness of an NGO primary health care programme in rural Bangladesh: evidence from the management information system”**. Health Policy and Planning, ۱۹(۴), ۱۸۷-۱۹۸.
- Park, H., Lee, H., & Cho, H. S. (۲۰۱۵). **“Perceptions of Korean NGOs for education and educational development projects”**. International Journal of Educational Development, ۴۵, ۳۱-۴۱.
- Raja-Yusof, R. J., Norman, A. A., Abdul-Rahman, S. S., & Mohd-Yusoff, Z. (۲۰۱۶). **“Cyber-volunteering: Social media affordances in fulfilling NGO social missions”**. Computers in Human Behavior, ۵۷, ۳۸۸-۳۹۷.
- Rivera-Santos, M., & Rufin, C. (۲۰۱۰). **“Odd couples: Understanding the governance of firm-NGO alliances”**. Journal of Business Ethics, ۹۴(۱), ۵۵-۷۰.
- Shiva, M. M., & Suar, D. (۲۰۱۰). **“Leadership, LMX, Commitment and NGO Effectiveness Transformational Leadership, Leader-Member Exchange, Organizational Commitment, Organizational Effectiveness**

and Programme Outcomes in Non-Governmental Organizations”.
International Journal of Rural Management, ٦(١), ١١٧-١٥٠.

- Smith, D. H. (١٩٨١). **“Altruism, volunteers, and volunteerism”**. Journal of Voluntary Action Research, ١٠(١), ٢١-٣٦.
- Sundeen, R. A. (١٩٨٨). **“Explaining participation in coproduction: A study of volunteers”**. Social Science Quarterly, ٦٩(٣), ٥٤٧.
- Wilson, J., & Musick, M. (١٩٩٧). **“Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work”**. American sociological review, ٦٩٤-٧١٣.
- Yuchtman, E., & Seashore, S. E. (١٩٦٧). **“A system resource approach to organizational effectiveness”**. American sociological review, ٨٩١-٩٠٣.

Factors Affecting Effectiveness of Youth Non-governmental Organizations in Fars Province

Mohammad Reza Mohammad Jaani

Ph.D., Assistant Professor , Political Sciences Department , Faculty of Law and Humanities, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran

Seyyed Ahmad Reza Dastgheib

Ph.D., Assistant Professor , Political Sciences Department , Faculty of Law and Humanities, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran

Received: ۰۵ May ۲۰۱۸

Accepted: ۱ Jul. ۲۰۱۸

This survey research is to identify the factors affecting the effectiveness of youth non-governmental organizations in Fars Province. The statistical population was the all ۰۴ active youths' NGOs in Shiraz city. The sample size was ۲۷۳ people who were selected through stratified random sampling from ۳۴ organizations and completed a researcher-made questionnaire with ۷۳ items. Validity and reliability of the questionnaire were acceptable. Data were analyzed using one sample t-test, multiple regressions, independent samples t-test, Pearson correlation coefficient and one way ANOVA. The findings indicated that the effectiveness of the NGOs was slightly higher than average. Furthermore, there was significant relationship between human, social and cultural capital and structural factors with NGOs' effectiveness. The result revealed the importance of all sorts of capitals and structural factors in effectiveness of youths' NGOs.

Key Words: Non-Governmental Organizations, Effectiveness, Youth, Effective Factors and Fars Province

